

Фразеологічний мінімум – основа навчального фразеологічного словника

Галина Кузь

Katedra ukrajinistiky, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
kuz.halya.cv@gmail.com

Ключові слова: фразеологічний мінімум, пареміологічний мінімум, лінгводидактика, українська мова як іноземна, фразеологія

Key words: phraseological minimum, paremiological minimum, linguodidactics, Ukrainian as a foreign language, phraseology

Лінгводидактика української мови як іноземної (УМІ), імпульсом до зародження та інтенсивного розвитку якої стало здобуття Україною незалежності й утвердження статусу української мови як державної, останнім часом переживає справжній вибух розвитку: значно збільшилася кількість навчально-методичних центрів, де займаються викладанням УМІ, в Україні та за кордоном; з'явилося чимало різних з огляду на призначення, ступінь універсальності та спосіб організації навчального матеріалу підручників та посібників; активно розвиваються інтерактивні методики навчання, розроблені та перебувають в процесі впровадження сертифікаційні екзамени з УМІ. І якщо на початковому етапі розвитку цієї молодшої прикладної дисципліни, що припав на початок 90-х років ХХ ст., саме зарубіжні викладачі УМІ були лідерами в питаннях осмислення наявних потреб напряду та в їх вирішенні, то сьогодні спостерігається неабияка активність українських лінгвістів. Незважаючи на активну співпрацю українських та зарубіжних дослідників і практиків, сьогодні ще чимало концептуальних проблем не вирішено або вирішено не до кінця. З-поміж основоположних завдань, які потребують доопрацювання, – визначення обсягу та параметрів і методів сертифікації рівнів вивчення УМІ, створення типових навчальних комплексів для цих рівнів, у які, окрім підручників та посібників, входили б також як самостійний елемент навчальні словники.

Варто відзначити, що робота над цим сегментом науково-практичних досліджень вже здійснюється. Так, наприклад, щораз частіше створення нових підручників із УМІ супроводжується лексикографічними додатками, а то й окремими виданнями. Правомірність й актуальність створення словників, зорієнтованих на певний етап навчання, зумовлена тим, що будучи складником навчально-методичного комплексу, вони пропонують тим, хто вчиться, і тим, хто навчає, системний, дозований, коректний в лінгвістичному та методичному плані опис відповідного обсягу мовних одиниць, а також прилучають їх до роботи зі словником.

З-поміж навчальних лексикографічних праць для іноземців, потреба в яких на сьогодні є найбільш відчутна, навчальні фразеологічні словники різного формату – перекладні, лінгвокраїнознавчі, тлумачні та ін. Необхідність створення таких словників очевидна для викладачів-практиків: включення в процес навчання стійких сполук є вмотивованим як з погляду комунікативного спрямування навчання, так і з огляду на лінгвокраїнознавчу аспектизацію, яка може бути втілена в тому числі і через вивчення фразеології. Активізації роботи над створенням фразеографічних навчальних праць вимагає й продовження опрацювання навчальних мінімумів, робота над якими почалася ще в 90-х рр. минулого століття (див. Зайченко – Воробйова, 1995). Однією з актуальних проблем лінгводидактики УМІ на сьогодні є формування (поряд з уже

наявними лексичними, граматичними, комунікативними) фразеологічних мінімумів як вичерпних переліків фразеологічних та паремійних одиниць, необхідних для засвоєння на різних етапах її вивчення іноземцями.

Варто підкреслити, що потреба в таких мінімумах була відзначена ще наприкінці ХХ ст. Так, Л. Паламар, автор одної з перших докторських дисертацій з лінгводидактики УМІ «Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості», поряд з іншими напрямками її розвитку відзначала необхідність створення лінгвокраїнознавчого та красзнавчого мінімумів як одного із базових складників, потрібних для спілкування в комунікативних ситуаціях побутового та соціально-культурного характеру (Паламар, 1997, с. 34). Основою чи першим етапом в опрацюванні лінгвокраїнознавчого мінімуму можуть стати лексичний та фразеологічний мінімуми.

Метою цієї статті є на базі уже апробованих у слов'янській та загалом європейській лінгвістиці методів сформуванню методу укладання фразеологічних переліків-мінімумів, які можуть стати базою майбутніх одномовних чи багатомовних навчальних фразеологічних словників, призначених для іноземців. Такі переліки-мінімуми будуть корисними також для укладачів тестів зовнішнього незалежного оцінювання у національній українській школі.

Створення фразеологічного мінімуму вимагає визначення його одиниці, якою, на наш погляд, має бути фразеологізм у широкому розумінні, тобто відтворювана в готовому вигляді, цілісна за значенням, стійка за складом і структурою нарізно оформлена мовна одиниця, еквівалентна слову, словосполученню чи реченню. Таким чином, до фразеологічних мінімумів можуть бути включені різні типи фразеологізмів: ідіоми, фразеологічні вирази і сполучення, структури, що виконують номінативну і комунікативну функції, фразеологічні одиниці, що побудовані за моделлю словосполучення і речення, а також такі, що є відповідниками сполучників, прийменників, вигуків фразеологізми, фразеологічні комунікативи, паремії та ін., оскільки зазначені різновиди мовних одиниць використовуються для реалізації різних комунікативних завдань.

На сьогодні в європейській лінгвістиці маємо кілька апробованих методик формування фразеологічного мінімуму. Російський лінгвіст Г. Перм'яков ще в минулому столітті сформулював необхідність відбору паремійного матеріалу з навчальною метою та з метою створення двомовних словників, запропонував методику і провів пареміологічні експерименти. На основі здійсненого дослідження у 1971 році вчений уклав та опублікував матеріали до російського паремійного мінімуму: 500 найуживаніших російських паремій та 75 найчастотніших російських порівняльних зворотів. (Пермяков, 1971). Методика Г. Перм'якова базувалася на багатоступеневому соціолінгвістичному вивченні знання російських паремій: для потрапляння в кінцевий перелік була обрана межа – знання паремії понад 90-а відсотками опитаних.

Ідея Г. Перм'якова про те, що «мінімальний набір народних висловів важливий не лише для вивчення іноземної мови, але й для розуміння рідної мови і фольклору, бо найпоширеніші мовно-фольклорні паремії виявляються такими не випадково, а з якихось дуже вагомих причин» (Пермяков, 1988, с. 150), стала основою багатьох «недидактичних» досліджень у галузі пареміології та дала імпульс численним пареміологічним і пареміографічним працям. Пошуки паремійного мінімуму в сучасних мовах Європи, на думку В. Мокієнка, дозволили переглянути багато традиційних поглядів на прислів'я, перш за все – погляд на них як на архаїчний фольклорно-мовний елемент, вкорінений у феодальне минуле. Останній став основою певного скептицизму фольклористів стосовно «сучасності» прислів'їв, а навіть давав ґрунт для висновків про те, що сучасна цивілізація не здатна породжувати нові

прислів'я та приказки, що було спростовано результатами досліджень (Мокиєнко, 1993, с. 590).

Наприкінці 1980-х ідеї Г. Перм'якова були підхоплені європейськими дослідниками, які здійснили низку проектів, спрямованих на виявлення паремійного мінімуму німецької мови (Grzybek, 1991), хорватської (Grzybek – Škara – Heyken, 1993), угорської (Tóthné Litovkina, 1992) і чеської (Schindler, 1993; Schindler, 1996).

Д. Бітнерова і Ф. Шиндлер у своїй масштабній пареміологічній праці 1997 р. «Česká přísloví – Soudobý stav konce 20 století» (друге видання словника вийшло в 2003 р.) (Bittnerová – Schindler, 1997), на матеріалі соціолінгвістичного експерименту із дев'ятнадцятьма інформантами-носіями мови, яким пропонувалося визначити вживаність прислів'їв (зібраних із чотирьох джерел різного часу), сформували їх список за висхідним принципом – від найбільш (вказаних 19 інформантами) до найменш відомих (помічених лише одним опитуваним). Недоліком цього експерименту є обмежена кількість інформантів, що пояснюється значним обсягом матеріалу дослідження, проте його результати мають наукову вагу, адже це перша спроба виявлення паремійного мінімуму сучасної чеської мови.

Українська богемістка Л. Даниленко, використавши результати Д. Бітнерової, Ф. Шиндлера, сформувала список 100 прислів'їв для власного соціолінгвістичного дослідження, суть якого полягала в тому, що інформантам було запропоновано дописати другу частину скорочених варіантів прислів'їв (в експерименті взяло участь 112 осіб). Результат дослідження показав, що половина паремійних одиниць, «впізнаваність» яких виявилася вищою за 95 % збіглися із результатами попереднього дослідження (Даниленко, 2010, с. 42–45).

90-ті рр. ХХ ст. позначилися масштабними зіставними дослідженнями у галузі слов'янської пареміології. Так, наприклад, робота зі збору матеріалів для паремійних мінімумів слов'янських мов на кафедрі слов'янської філології СПбДУ увінчалася виходом у 2000 році «Русско-славянского словаря пословиц с английскими соответствиями» М. Котової за редакцією проф. П. Дмитрієва. Цей багатомовний словник представив 5289 прислів'їв дев'ятьма мовами: 500 російських, 652 білоруських, 628 болгарських, 465 польських, 670 сербських, 568 словацьких, 826 українських, 508 чеських, 472 англійських (Котова, 2000). Паремійні мінімуми усіх слов'янських мов (крім російської) та англійської мови, формувалися внаслідок підбору відповідників до російських прислів'їв, що увійшли до переліку Г. Перм'якова. Методика базується на припущенні останнього про інтернаціональний характер ядра паремійного мінімуму. Гіпотеза була частково підтверджена дослідженням М. Котової, в якому встановлено, що близько 50% відповідників паремійного мінімуму Перм'якова у слов'янських мовах належать до широковживаних одиниць (позначені як відомі 90-100% інформантів) (Котова, 2004, с. 168).

Тема визначення паремійного ядра не залишилася поза увагою білоруської лінгвістики, де до ідеї створення паремійного мінімуму в 2000-их рр. звертався Є. Іванов. Заслугує уваги його зауваження про потребу розмежування двох понять – основного паремійного фонду та паремійного мінімуму – відповідно до двох цілей соціолінгвістичного дослідження паремійного пласту, на які вказав ще Г. Перм'яков. Отже, не заперечуючи необхідність виокремлення паремійного мінімуму, в першу чергу з дидактичною метою, Є. Іванов підкреслює важливість визначення і вивчення основного паремійного фонду мови як підсистеми прислів'яного складу мови. Такі дослідження, на думку вченого, мають перспективу в тому числі і з погляду порівняльно-історичного та типологічного вивчення паремій різних мов світу. Паремійний фонд, на думку Є. Іванова, можна виявити на основі точного підрахунку фіксацій тої чи тої паремії у відповідних джерелах (Іванов, 2006, с. 109).

В дослідженнях останнього десятиліття висловлювалися сумніви щодо існування спільного паремійного мінімуму для всіх носіїв певної мови: є лише «зона впізнаваності», вважає В. Мокієнко, яка й визначає умовне ядро національної пареміології (Мокиєнко, 2009, с. 24–28). Деякі дослідники критикували концепцію Г. Перм'якова за кількісну і якісну незбалансованість складу інформантів і територіальну обмеженість експерименту (Беликов, 2008; Иванов, 2007.). У кожному разі ідеї Перм'якова щодо визначення базового паремійного фонду справили значний вплив на дослідження національної специфіки пареміології, лінгводидактичного її потенціалу, а також спричинилися до розробки чималої кількості пареміографічних проектів.

«Дидактичний» підхід до проблеми створення фразеологічного мінімуму застосувала Е. Шахсуварова. У статті «Учебный фразеологический словарь как компонент комплекса учебных пособий при обучении русскому языку иностранцев» вона пропонує методiku виокремлення фразеологічного матеріалу для навчального словника, раніше описану в статті В. Морковкіна (Морковкин, 1978) і вперше застосовану в процесі створення комплексного навчального словника «Лексическая основа русского языка» (1984).

Процедура формування фразеологічного мінімуму, за цією методикою, має включати два етапи: етап комплектування вихідного, «сирого» в методичному плані переліку та етап трансформації цього матеріалу в шуканий фразеологічний мінімум. На першому етапі до емпіричної бази включаються одиниці, у складі яких є лексеми, що входять до лексичного мінімуму. З цією метою слова вихідного лексичного переліку перевіряються на предмет присутності як компонентів фразеологізмів у фразеологічних словниках. На другому етапі отриманий фразеологічний масив оцінюється з урахуванням власне методичних критеріїв: нормативності, комунікативної цінності, здатності поєднуватися з іншими одиницями, смислової і мовної доступності (з огляду на обсяги лексичного і граматичного мінімумів), ситуативно-тематичної обумовленості, країнознавчої цінності та реального функціонування в наявних навчальних посібниках (Шахсуварова, 1982, с. 72–77).

Отриманий в результаті опрацювання базового матеріалу шляхом його скорочення за рахунок, наприклад, просторічних, вульгарних, рідковживаних, складних для семантизації тощо фразеологічних одиниць та внаслідок додавання фразеологізмів, які хоч і не були «породжені» лексичним мінімумом, але відповідають методичним критеріям, склав 262 одиниці.

Експерименти з виявлення паремійного мінімуму мови сьогодні розвиваються в напрямі використання можливостей корпусної лінгвістики. Якщо у випадку соціолінгвістичних досліджень метою є так звана «впізнаваність» прислів'їв, то з використанням електронних баз текстів з'явилася можливість вивчати інтенсивність вживання прислів'їв у письмових стилях і жанрах. Такого роду дослідження дають можливість простежити актуальні тенденції функціонування паремій: виявити найбільш поширений варіант прислів'я, зафіксувати його найбільш частотні інваріанти, визначити продуктивні моделі творення okazіональних форм.

Ідеї використання корпусних методів для дослідження фразеології та пареміології набули поширення в останні десятиліття, зокрема для дослідження інноваційних процесів у фразеології (Ю. Сагата), частотності вживання фразеологічних одиниць різного типу (О. Гордій, Х. Ніколайчук), застосування даних і прийомів корпусної лінгвістики в лексикографії і лінгводидактиці (Т. Монахова, С. Бук, В. Старко) та ін. Завдяки цій галузі мовознавства, яка швидко розвивається, стало можливим проводити альтернативні дослідження активного фразеологічного (паремійного) фонду, що буде

базуватися на набагато ширшому ілюстративному матеріалі, а саме, на основі електронного корпусу текстів.

Чеський дослідник пареміології Ф. Чермак визначає такі важливі аспекти дослідження паремійного фонду національної мови за допомогою корпусної лінгвістики, які варто брати до уваги: 1) дослідження спирається на обширну базу текстів (у випадку Чеського національного корпусу йде мова про 100 000 000 слів); 2) корпус в основному базується на письмових текстах, що, можливо, не зовсім адекватно відображає використання прислів'їв у мові (це Ф. Чермак відносить до недоліків методу); 3) корпус відбиває активний словниковий, а отже, і паремійний, запас досліджуваної мови; 4) найбільшою перевагою цього методу дослідник вважає те, що він дає можливість дослідження прислів'їв у контексті, що дозволяє зафіксувати і дослідити прислів'я у всій множині його варіантів, що не було можливим до цього (Čermák, s. 15–16).

Свій алгоритм дослідження паремійного ядра мови на базі корпусних досліджень запропонував у статті «Пареміология и корпусная лингвистика» словацький фразеолог і пареміолог П. Дюрчо. Він пропонує здійснювати такі дослідження в кілька етапів: 1) аналіз паремій, зареєстрованих у сучасних та історичних словниках і збірниках, доповнений порівнянням і реєстрацією прислів'ївної неології; 2) «експертна» редукція паремійного матеріалу силами лінгвістів; 3) дослідження «прийнятності» виокремленого фонду шляхом анкетування (можливо, інтернет-опитування); 4) корпусний аналіз частотності редукованого переліку; 5) визначення так званого паремійного оптимуму як кореляції між «впізнаваними» одиницями розмовної мови та найбільш частотними в базі корпусу; 6) аналіз корпусного матеріалу на предмет встановлення парадигматичних та синтагматичних відношень та визначення паремійного інваріанта (леми) (Дюрчо, 2014, с. 13–17).

О. Гордій, дослідниця німецьких фразеологічних експресивів та комунікативів, звертає увагу на те, що крім систематично компільованих корпусів, завдяки Інтернету існує велетенський текстовий архів з багатьма мільярдами сторінок, який із застосуванням належних машин може розглядатися як корпус. Оскільки на даний час ще не існує досконалих корпусів, величина яких реально б відображала функціонування тієї чи іншої мови (це стосується в першу чергу українських корпусів, обсяг яких поки що є незначним), увага дослідників може бути спрямована на національномовні сегменти Інтернету (Гордій, 2014, с. 87).

Підсумовуючи огляд наукових напрацювань в напрямі дослідження фразеологічного (паремійного) мінімуму (ядра, оптимуму), варто підкреслити як обширність та глибину теоретичних аспектів його вивчення, так і розгалуженість методик, що були апробовані протягом останніх десятиліть. До таких методів можна віднести: 1) карткування текстових джерел (розписування публіцистичних текстів, белетристики); 2) карткування сучасних і нових фразеологічних та прислів'євих словників; 3) різного роду соціолінгвістичні експерименти; 4) методики корпусного аналізу; 5) методики безпосереднього спостереження (тривале збирання й архівування матеріалів розмовної мови). За відсутності частотних словників та доступного національного корпусу текстів української мови роботу над формуванням фразеологічних мінімумів, на наш погляд, можна здійснювати в тому числі й на базі шкільних навчальних словників, створених для рідномовної аудиторії.

Важливою для подальшого успішного розв'язання чималої кількості невіршених на сьогодні проблем, пов'язаних із формуванням фразеологічних мінімумів національних мов, на наш погляд, є тенденція розмежування кількох споріднених понять (і термінів), що використовують у цій галузі: фразеологічного (паремійного) фонду, тобто сукупності одиниць, що складають основу фразеологічно-прислів'євої

підсистеми протягом досить тривалого часу (за Є. Івановим); фразеологічного оптимуму, множини, яка поєднує одиниці, зафіксовані словниками, електронними корпусами та опитуваннями носіїв мови і яка може бути основою формування різних фразеологічних (паремійних) мінімумів (за П. Дюрчо); корпусного фразеологічного мінімуму, дібраного із електронних корпусів певної національної мови за критерієм частотності (за Ф. Чермаком); фразеологічного мінімуму як вичерпного переліку фразеологічних (паремійних) одиниць, необхідних для засвоєння на різних етапах навчання іноземців та носіїв мови (за Е. Шахсуваровою). Очевидно, що перелічені терміни позначають різні за кількістю, призначенням та методикою відбору множини фразеологічних одиниць (у широкому значенні), вони взаємопов'язані та включають певну кількість однакових елементів, тобто накладаються. Традиція розмежування перерахованих понять ще не сформована остаточно, але, на наш погляд, цей процес інтенсифікується із подальшою активною роботою над формуванням тезаурусів та словниковим їх опрацюванням.

Оскільки звернення до поняття фразеологічного мінімуму в нашій статті було вмотивоване навчальною настановою, варто детальніше зупинитися власне на дидактичних критеріях відбору фразеологічних мінімумів та методиках, які їх уможливають. У методичній літературі виокремлюють такі основні критерії відбору фразеологічного мінімуму: лінгвокраїнознавча та комунікативна цінність, доступність, нормативність, пов'язаність із граматичним і лексичним мінімумами, можливість витлумачити фразеологічну одиницю стисло і знайомими словами, прозора внутрішня форма, наявність відповідника в рідній мові/екзотичність, орієнтація на сучасну дійсність (Кузь, 2013, с. 129).

Із зазначених параметрів методологічно опрацьованими є лише кілька: комунікативну цінність, вочевидь, можна пов'язувати із «впізнаваністю» та частотністю. Для визначення частотності використання як одного з параметрів відбору фразеологічного мінімуму застосовують такі прийоми: 1) тестування компетентності (учасники дослідження відзначають у списку знайомі/незнайомі одиниці; 2) доповнювальне тестування (учасники дописують запропоновану частину); 3) тестування досвіду (учасники коментують, коли і як вони використовують фразеологізми); 4) тестування позиції (учасники оцінюють ступінь «впізнаваності» за запропонованою шкалою).

Проблему нормативності можна вирішувати, опираючись на наявні фразеологічні словники, а в частині паремійній - шляхом встановлення найбільш поширеної форми (інваріанту, леми за П. Дюрчо).

Пов'язаність із лексичними мінімумами встановлюється співвіднесенням слів-компонентів із цими мінімумами і, відповідно, віднесенням фразеологічної одиниці до рівня, на якому передбачено знання такої лексики. Аналогічний принцип може бути застосованим і стосовно граматичних мінімумів. Із попередніми пов'язаний критерій доступності, який може тестуватися також експериментальним шляхом (анкетування, опитування та ін.).

Вимога відбору одиниць з прозорою внутрішньою формою залишає поза дидактичним опрацюванням ідіоматичний пласт фразеології, що підтримується більшістю лінгводидактів. Наявність/відсутність відповідника в рідній мові того, хто вивчає мову, є важливою з погляду укладання двомовних (багатомовних) навчальних словників, а також з огляду на лінгвокраїнознавчу цінність фразеологізмів: для формування в чужоземців адекватних уявлень про культуру народу-носія опановуваної мови важливими є як інтернаціональні (біблійні, запозичені багатьма мовами, такі, що стали крилатими) фразеологізми, так і унікальні в плані семантики та внутрішньої форми.

Орієнтація на сучасну дійсність вимагає від укладача фразеологічного мінімуму звернення до неологічних словників, а за умови їх відсутності до наукових публікацій, присвячених фразеологічній неології певної мови.

Критерій лінгвокраїнознавчої цінності при відборі фразеології до навчального фразеологічного мінімуму може бути реалізований через інші критерії: пов'язаність із лексичними мінімумами забезпечить ідеографічну представленість різних фрагментів культурного простору, частотність вживання фразеологізмів (комунікативна цінність) дасть можливість вибрати найбільш релевантні одиниці, додаткові дидактичні вимоги (доступність, можливість пояснити значення простими конструкціями, сучасність) оптимізують вибір найбільш «зручних» і актуальних для навчального процесу фразеологізмів. Окремо варто враховувати баланс лінгвокраїнознавчої цінності-доступності на різних етапах вивчення УМІ: ці критерії можуть вступати в протиріччя, адже, наприклад, ідіоми, які, безумовно, мають лінгвокраїнознавчу цінність, часто є складними для сприйняття та семантизації. Усі ці критерії в комплексі допоможуть сформулювати базовий фразеологічний мінімум, який у процесі зіставних досліджень може бути відкоригований з орієнтацією на рідну мову тих, хто вивчає УМІ, в аспекті їх універсальності/унікальності (Кузь, 2015, с. 195).

Перспективи дослідження вбачаємо в апробації та тестуванні в практиці викладання УМІ комплексної методики формування фразеологічного мінімуму, придатного для використання в навчанні іноземців, та такого, що може стати базою для створення одномовних та двомовних (багатомовних) словників.

Література:

- БЕЛИКОВ, В.: Паремии как объект лексикографии. [Cit. 2019-28-05.] Dostupné na internete: <<http://www.dialog-.ru/dialog2008/materials/html/7.htm>>.
- ГОРДІЙ, О. (2014): Частотність вживання фразеологічних експресивів і комунікативів німецької мови в інтернет-дискурсі. In: *Studia methodologica*, 36, с. 86–93.
- ДАНИЛЕНКО, Л. (2010): Нове дослідження сучасного паремійного мінімуму чеської мови. In: *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*, 21, с. 42–45.
- ДЮРЧО, П. (2014): Пареміология и корпусная лингвистика. In: *Вестн. Новг. гос. ун-та, Сер.: Филологические науки*, 77, с. 13–17.
- ЗАЙЧЕНКО, Н. – ВОРОБІЙОВА, С., eds. (1995): *Навчальні мінімуми з української і російської мов для іноземців*. Київ: ІСДО.
- ИВАНОВ, Е. (2007): «Основной паремiologicalический фонд» русского языка с «паремiologicalическим минимумом». In: Ст. Георгиева – А. Липовская (eds.): *Проблемы фразеологии. Русская лексикография: тенденции развития*, с. 152–156.
- ІВАНОЎ, Я. (2006): Да праблемы вызначэння асноўнага парэміялагічнага фонду беларускай мовы. In: *Вестник Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта*, 4/3, с. 103–109.
- КОТОВА, М. (2000): *Русско-славянский словарь пословиц с английскими соответствиями, под ред. П. А. Дмитриева*. Санкт-Петербург: СПГУ.
- КОТОВА, М. (2004): *Славянская пареміология*. Санкт-Петербург: СПГУ.
- КУЗЬ, Г. (2013): До проблеми формування фразеологічного мінімуму. In: *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*, 8, с. 122–129.
- КУЗЬ, Г. (2015): Лінгвокраїнознавча цінність фразеології як критерій її введення до фразеологічного мінімуму. In: *Studia ukrainica Varsoviensia*, 4, с. 187–195.
- МОКИЕНКО, В. (1996). Рецензия на.: *Schindler Franz. Sprichwort im heutigen Tschechischen: empirische Untersuchungen und semantische Beschreibung*. München 1993. In: *Revue des études slaves*, T. LXVIII (4), p. 590–595.
- МОКИЕНКО, В. (2009): Фразеологическое калькирование как генератор интернационализации языковой системы. In: В. Макаров (ed.): *Фразеологизм в тексте и текст во фразеологизме*, Великий Новгород: НГУ им. Ярослава Мудрого, с. 24–28.

- МОРКОВКИН, В. (1978): Об одном способе синтеза системы учебных словарей и некоторые вопросы семантизации слов в словарях. In: П. Денисов – В. Морковкин (eds.): *Проблемы учебной лексикографии и обучения лексике*. Москва: Русский язык, с. 132–145.
- МОРКОВКИН, В. и др. (1984): *Лексическая основа русского языка: комплексный учебный словарь*. Москва: Русский язык.
- ПАЛАМАР, Л. (1997): *Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості*. Київ: НПУ ім. Драгоманова.
- ПЕРМЯКОВ, Г. (1971): *Паремiologicalический эксперимент: Материалы для русского паремiologicalического минимума*. Москва: Наука.
- ПЕРМЯКОВ, Г. (1988): *Основы структурной паремiologicalии*. Москва: Наука.
- ШАХСУВАРОВА, Э. (1982): Учебный фразеologicalический словарь как компонент комплекса учебных пособий при обучении русскому языку иностранцев. In: *Русский язык за рубежом*, 80/6, s. 72–77.
- BITTNEROVA, D. – SCHINDLER, F. (1997): *Sbírka českých přísloví*. Praha: Karolinum.
- ČERMÁK, F. (2003): *Paremiological Minimum of Czech: The Corpus Evidence* In: H. Burger – A. Häcki Bufofer – G. Greciano (eds.): *Flut von Texten – Vielvalt der Kulturen*, Ascona 2001 zur Methodologie und Kulturspezifik der Phraseologie. Schneider Verlag Hohengehren, p. 15–31.
- ČIŽMÁROVÁ, M. (2002): *Ukrajinsko-slovenský frazeologicalický slovník*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- ČIŽMÁROVÁ, M. – KUNDRÁT, J. (2010): *Ukrajinsko-slovenský slovník pre základné a stredné školy*. Prešov: Nitech.
- GRZYBEK, P. – ŠKARA, D. – HEYKEN, Z. (1993): Der Weisheit der Gasse auf der Spur. Eine empirische Pilotstudie zur Bekanntheit kroatischer Sprichwörter. In: *Zeitschrift für Balkanologie*, 29, p. 85–98.
- GRZYBEK, P. (1991). Sinkendes Kulturgut? Eine empirische Pilotstudie zur Bekanntheit deutscher Sprichwörter. In: *Wirkendes Wort*, 41/2, p. 239–264.
- KONONENKO, I., MYTNIK, I., WASIAK, E. (2010): *Słownik tematyczny polsko-ukraiński*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA.
- SCHINDLER, F. (1993): Das Sprichwort im heutigen Tschechischen: empirische Untersuchung und semantische Beschreibung. In: *Specimina philologiae Slavicae*, Supp. 35.
- SCHINDLER, F. (1996): Sociolingvisticke, paremiologicalické a paremiologicalické výsledky empirického výzkumu o znalosti přísloví. In: *Slovo a Slovesnost*, 4, s. 264–282.
- TOTHNE LITOVKINA, A. (1992): The Use of Proverbs in Contemporary Hungarian Society. A Study of National Identity Among Hungarians of Tolna County Through Proverbs. In: *European Journal for Semiotic Studies*, 4/1-2, p. 289–316.
- ZINKEWICZ-TOMANEK, B. – BARANIWSKA, O. (2012): *Słownik ukraiński-polski*. Kraków: Petrus.

Summary

Phraseological minimum as a basis for learner's phraseological dictionary

The article touches upon the proven by Slavonic scientists approaches used to form phraseological (paremiological) minima. Under analysis are the following methods used to determine such minima: sociolinguistic experiment, method of direct observation, corpus-based method, as well as scientific results acquired by their means. The author specifies the criteria to determine phraseological minimum as an exhaustive list of phraseological units, necessary for foreigners to learn language at different levels.